MARS ET HISTORIA

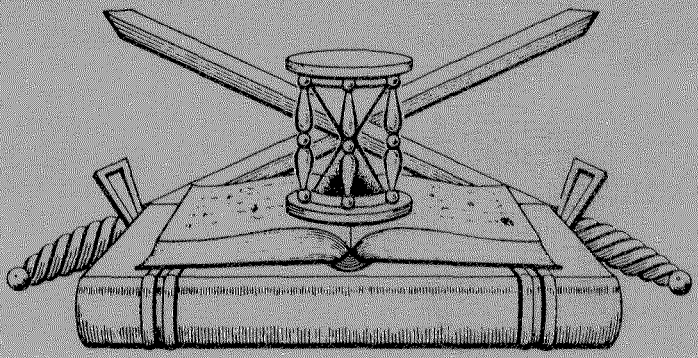

ORGAAN

VAN DE
NEDERLANDSE VERENIGING
TER BEOEFENING VAN DE
MILITAIRE HISTORIE

OPGERICHT 20 AUGUSTUS 1966

SAMENSTELLING VAN HET ALGEMEEN BESTUUR:

Voorzitter	:	F.L. Diekerhoff
Ondervoorzitter	:	J. Albarda
1e Secretaris	:	F.J. van Lier
2e Secretaris	:	H. Ringoir
Penningmeester	:	C.J. Kneppelhout
Archivaris	:	J.J.B.J. Bouvy
Leden	:	Jhr. D.J.H.N. den Beer Poortugael
		B.C. Cats
		W.F.K. Engelbrecht
		Mr. C.H. Evers
		C.A. Heshusius
		F.J.A. Lutz
		Drs. G.J.A. van Ojen jr.
		Mr. Ch.L.M. Schaepman

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:

Voorzitter	:	Oranje Nassaustraat 1, Geldermalsen, Tel. 03455-1773
Ondervoorzitter	:	Laan van Clingendael 121, 's-Gravenhage, Tel. 070-246843
1e Secretaris	:	Savelbos 325, Zoetermeer
2e Secretaris	:	Laan van Nieuw Oost-Indie 289, 's-Gravenhage, Tel. 070-839994
Penningmeester	:	Bremstraat 26, Den Helder, Tel. 02230-12153

Contributie bedraagt per jaar min. ƒ 20,00, te storten op giro 14700 van de Algemene Bank Nederland N.V. te Den Helder, ten name van de Nederlandse Vereniging Militaire Historie of op giro 29.40.790 van de Nederlandse Vereniging Militaire Historie te Den Helder.

SAMENSTELLING REDAKTIE-WERKKOMMISSIE:

Redactieadres: Heliotrooplaan 356 L, 's-Gravenhage (Kijkduin), tel. 462729.
M. Boerma
C.A. Heshusius
E.W. van Popta.

SAMENSTELLING REDAKTIE-ADVIESKOMMISSIE:

F.L. Diekerhoff
Mr. C.H. Evers
Drs. G.J. van Ojen jr.
H. Ringoir.

AFDELINGSKORRESPONDENTEN: Zie binnenomslag van de achterzijde.

997

MARS ET HISTORIA

9e jaargang
nummer 4
november 1974

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K. B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire- en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

INHOUD

Bestuursmededelingen.

Jaarverslag 1973-1974.

De Atjeh-Oorlog (I), door H. Agerbeek.

Vaandels door F. L. Diekerhoff.

Het Slagkruiserplan I door J. D. Spek.

-.-.-

-.-.-

BESTUURSMEDEDELINGEN.

Verkrijgbaar bij penningmeester de Tritt-uniformenkalender voor 1975.
Ledenprijs (inclusief verzendkosten: ƒ 21,50; winkelprijs: ƒ 27.95.
Deze fraaie kalender is een sieraad in uw huis. U kunt zich van een jaarlijkse toezending verzekeren door de wens hiertoe bij uw bestelling kenbaar te maken. Ieder jaar na verschijning krijgt u de kalender automatisch toegezonden.
Voor wat betreft de Tritt-uniformprentbriefkaartenseries een wat somber geluid. Als laatste serie verscheen enkele jaren geleden de serie nr. VI. Serie nr. VII is nog niet verschenen. Het is ook niet bekend wanneer deze serie uit zal komen.
Voor de inning van de jaarlijkse contributie mag de vereniging gebruik maken van accept-girokaarten.
Met ingang van december 1974/januari 1975 zal u ieder jaar omstreeks de jaarwisseling een accept-girokaart voor de contributie van het nieuwe jaar worden aangeboden. Ter vereenvoudiging van de administratie worden de leden welke de contributie automatisch van hun giro (bank)rekening lieten afschrijven, verzocht deze machtiging te willen intrekken.
Leden die de contributie 1975 reeds hebben betaald kunnen de toegezonden kaart vernietigen.

FINANCIEEL OVERZICHT MARS ET HISTORIA 1973 BANK/GIROREKENING

SALDO	ƒ	3.159,83	Mars et Historia	o/1972	ƒ 1.944,99
Van spaarrekening	"	2.000,--	Verzendkosten M & H	o/1972	" 104,64
Contributie 1972	"	68,--	Portikosten	o/1972	" 212,65
Verkoop Tritt-kalender 1973	"	33,--	Abonnementen	o/1972	" 235,38
Contributie 1973	"	4.555,50	Mars et Historia	o/1973	" 4.214,60
Contributie leven	"	200,--	Verzendkosten M & H	o/1973	" 654,38
Contributie 1974	"	590,--	Portikosten	o/1973	" 279,03
Van rekening Arsenaal (portikosten 1973)	"	64,95	Bestuurskosten	o/1973	" 146,60
Baten verkoop	"	21,92	Bureelbehoeften	o/1973	" 275,30
			Bureelbehoeften	o/1974	" 137,66
			Voorschot Arsenaal		" 1.410,34
			SALDO		" 1.077,63
TOTAAL	ƒ	10.693,20		TOTAAL	ƒ 10.693,20

SALDO: bank ƒ 762,62
giro " 315,01
ƒ 1.077,63

SPAARREKENING

SALDO		ƒ 7.488,79	Naar gewone rekening		ƒ 2.000,--
Rente		" 299,28	SALDO		" 5.788,07
	TOTAAL	ƒ 7.788,07		TOTAAL	ƒ 7.788,07

OVERZICHT BATEN EN LASTEN 1973

Contributie		ƒ 5.185,50	Te laag geraamde verzendkosten M & H o/1972	ƒ	4,64
Contributie leven		" 200,--	Mars et Historia	"	4.214,60
Advertenties		" 115,--	Verzendkosten	"	654,38
Te laag geraamde contributie o/1972		" 8,--	Portikosten	"	503,01
Te hoog geraamde M & H o/1972		" 155,01	Bestuurskosten	"	146,60
Van Arsenaalkosten o/1972		" 64,95	Bureelbehoeften	"	275,30
Baten verkoop		" 21,92	Abonnementen	"	71,65
Rente		" 299,28	VOORDELIG SALDO	"	179,48
	TOTAAL	ƒ 6.049,66		TOTAAL	ƒ 6.049,66

BALANS 311273

SALDI		ƒ 6.865,70	Te betalen: portikosten o/1973	ƒ	223,98
Nog te ontvangen contributie o/1973		" 100,--	abonnementen o/1973	"	71,65
Nog te ontvangen advertenties o/1973		" 15,--	Vooruit betaalde contributie o/1974	"	590,--
Nog te ontvangen bureelbehoeften o/1974		" 137,66	KAPITAAL ƒ 7.463,59		
Verrekenen met Arsenaal		" 1.410,34	" 179,48	"	7.643,07
	TOTAAL	ƒ 8.528,70		TOTAAL	ƒ 8.528,70

TOELICHTING

1. Over het verslagjaar 1973 sluit de balans met een kapitaal van ƒ 7.643,07; het voordelig saldo over het verslagjaar bedroeg ƒ 179,48.
2. De begroting voor het jaar 1973 sloot met een saldo NIHIL af;
Vergelijkend overzicht begroting 1973/ werkelijke baten en lasten 1973:

	begroting	overzicht baten en lasten		begroting	overzicht baten en lasten
contributie	ƒ 4.000,--	ƒ 5.393,50	Mars et Historia	ƒ 3.000,--	ƒ 4.059,59
rente	" 250,--	" 299,28	Verzendkosten	" 400,--	" 659,02
advertenties	" 200,--	" 115,--	Portikosten	" 500,--	" 503,01
baten verkoop	" 100,--	" 21,92	Bureelbehoeften	" 200,--	" 275,30
van Arsenaal	" -,-	" 64,95	Abonnementen	" 250,--	" 71,65
			Bestuurskosten	" 200,--	" 146,60
			Voordelig Saldo	NIHIL	" 179,48
Totaal	ƒ 4.550,--	ƒ 5.894,65	Totaal	ƒ 4.550,--	ƒ 5.894,65

3. Bij het opstellen van de begroting voor het jaar 1973 (medio 1972) was het voorstel contributieverhoging nog niet aangenomen.
De begrootte posten contributie en Mars et Historia wijken derhalve sterk af van de werkelijke ontvangen resp. uitgegeven bedragen. De contributieverhoging opende de mogelijkheid meer te kunnen besteden voor het blad Mars et Historia.
4. In de loop van het verslagjaar werden verkocht:
36 Tritt-uniformkalenders.
60 series uniformbriefkaarten.

De penningmeester - C.J. Kneppelhout.

BEGROTING 1975

Contributies	ƒ 6.500,--	Mars et Historia	ƒ 5.250,--
Advertenties	" 200,--	Verzendkosten M & H	" 500,--
Baten verkoop	" 225,--	Portikosten	" 650,--
Rente	" 125,--	Abonnementen	" 250,--
		Bureelbehoeften	" 300,--
		Onvoorzien	" 100,--
		SALDO	" NIHIL
TOTAAL	ƒ 7.050,--	TOTAAL	ƒ 7.050,--

VOORSTEL CONTRIBUTIEVERHOGING

Het bestuur stelt zich als primaire taak de verzorging van een zo goed mogelijk tijdschrift; immers met het blad "Mars et Historia" bereiken wij alle leden.
Met ingang van 1973 is de contributie gesteld op ƒ 20,--.
De vermeerdering van inkomsten over 1973 konden voor ca. 90% worden besteed aan "Mars et Historia".
Vrijwel gelijktijdig werd overgeschakeld op een andere drukker.
Met dit al konden wij u een beter verzorgd en regelmatig verschijnend blad aanbieden.
In 1974 werden de drukkosten voor "Mars et Historia" met 10% verhoogd.
Desondanks zullen de kosten dit jaar het geraamde bedrag van de begroting nauwelijks overschrijden. Pure noodzaak dwong ons op het blad te bezuinigen.
U ontving dit jaar een meinummer van slechts 16 pagina's en een julinummer van 20 pagina's.
Voor 1975 staan nieuwe prijsverhogingen (sterke stijging papierprijzen) ons te wachten.
Een verdere bezuiniging is onverantwoord.
Met andere prijsverhogingen (PTT-tarieven) wordt voor 1975 bij gelijkblijvende contributie een deficit van ca. ƒ 1.000,-- verwacht.
Het bestuur stelt daarom voor de contributie met ingang van 1 januari 1975 te verhogen tot ƒ 25,-- per jaar. Met deze voorgestelde contributieverhoging hoopt het bestuur met "Mars et Historia" in 1975 een blad te kunnen brengen dat aan de wensen van de leden tegemoet komt.
Wat in de komende jaren te wachten staat is niet te zeggen. Als wij ons aan een voorzichtige voorspelling wagen dan zien wij dat in de toekomst wellicht niet te ontkomen valt aan een eventuele verdere contributieverhoging.

BESTUURSMEDEDELINGEN

1. In afwijking van hetgeen in het vorige nummer van "Mars et Historia" werd gemeld blijft de ledenadministratie voorshands berusten bij de secretaris.
   Opgave van nieuwe leden, van adreswijzigingen, opzeggingen (voor 1 november ieder jaar), overlijdensberichten enz. voortaan gaarne uitsluitend aan:
   F.J. van LIER, Maj. KMar, Savelsbos 325, ZOETERMEER.
2. Ook indien u oude nummers van Mars et Historia wilt bestellen, kunt u dat doen bij het secretariaat (adres zie hierboven). Momenteel zijn nog voorradig:
   slechts één ex. van juni '68, aug. '68, okt. '68, febr. '69, april '69, aug. '69, okt. '69 (eerste gedrukte nr.), febr. '70, juni '70, jan. '74 en maart '74.
   Voorts van de volgende nummers de daarachter genoemde aantallen:
   april '70: 12, aug. '70: 13, dec. '70: 27, apr. '71: 8, juni '71: 19, aug. '71 (jubileumnummer): 39, okt. '71: 19, dec. '71: 16, febr. '72: 12, apr. '72: 17, juni '72: 16, okt. '72: 18, mei '73: 21, juli '73: 29 sept. '73: 41, okt./nov. '73: 42, mei '74: 26, juli '74: 25, sept. '74: 16, tentoonst. catalogus-jubileum 1971: 52.
   De kosten bedragen ƒ 2,50 voor losse nummers van het lopende jaar en ƒ 2,-- voor oudere nummers. Deze kosten zijn inclusief porti en verpakkingskosten.

3. De afgelopen maanden hebben een verheugende toename van het ledenbestand te zien gegeven. Mede dank zij de inspanningen van vele leden, mochten wij als nieuwe leden welkom heten:
Prof. Dr. F.C. Spits, van der Heimstraat 18, 's-Gravenhage,
J. Kraayeveld, Lessestraat 115, Heemskerk,
E.F. Bos, Kruidenlaan 88, Tilburg,
Prof. Dr. H.P.L. Harms Vogts, Huize Campina, Heelsum (Gld.),
Dr. C.N. Fehrmann, IJsselkade 58 I, Kampen,
J. Kranendonk, Wilhelminalaan 32, Kedichem,
A.W. Halberstadt, Lange Broekweg 13, Naaldwijk,
H.L. Zwitzer, Vonkenlaan 39, Leiderdorp.
C. Mijnhart, Klarendalseweg 489, Arnhem,
Drs. M.J.J.G. Chappin S.J., Piazza del Gesù 45, Roma I-00186, Italia,
M. Noothoven van Goor Sr., Van Boshuizenstraat 649, Amsterdam,
A.F. Helsloot, Prins Bernhardplein 52, Zaandam,
W. Jeronimus, 345, Sandowne Drive, Waterloo-Ontario, Canada N2k-iwi,
J.J. den Hartog, Tilburgseweg 73, Breda,
W. den Dunnen, Van den Berghstraat 65, 's-Gravenhage,
Dr. C.M. Schulten, Prins Bernhardstraat 59, Benthuizen,
J.A. Verbeek, Dedemsvaartweg 1048, 's-Gravenhage.
Wij heten deze nieuwe leden van harte welkom!
Indien zij prijs stellen op toezending van nog voorradige nummers van Mars et Historia 1974, dan gaarne een kort berichtje (eventueel telefonisch 079-211930) aan de secretaris en ze worden u zonder enige verdere kosten toegezonden.

4. Op basis van uitwisseling van publicaties werden voorts lid van onze vereniging:
"The Irish Sword", de Ierse Militair-Historische vereniging te Dublin,
Het Koninklijk Museum van het Leger en van Krijgsgeschiedenis te Brussel,
terwijl ook de Stichting Historische Verzameling der Cavalerie te Amersfoort als lid toetrad.

5. Onze vereniging kent afdelingscorrespondenten. U kunt ze vinden op de binnenzijde (achter) van de omslag van elk nummer van "Mars et Historia". Afdelingscorrespondenten zijn leden met een meer specialistische kennis van een of meer deelgebieden van de militaire historie. Zij hebben zich bereid verklaard om:
   * de bestaande en nog te beginnen activiteiten m.b.t. hun deelgebied(en) te stimuleren en te coördineren,
   * vragen van leden en niet-leden m.b.t. hun deelgebied (en) te (doen) beantwoorden,
   * mede te werken aan de redactie van "Mars et Historia" door:
      * zelf te publiceren wat zij van belang achten op het gebied van hun specialisme,
      * controle en eventuele correctie van binnengekomen artikelen m.b.t. hun deelgebied,
   * te adviseren aan het algemeen bestuur in vraagstukken m.b.t. hun deelgebied.

Tenminste eenmaal per jaar vergadert het algemeen bestuur samen met de afdelings-correspondenten. Het ligt in de bedoeling van het bestuur nog dit jaar zo'n vergadering te beleggen.

De secretaris.

JAARVERSLAG 1973 - 1974

a. Ledenbestand

Het aantal ingeschreven leden bedraagt per 1 september 1974 (datum van afsluiting van dit verslag): 424.
Vorig jaar (per 1 juli 1973) was dat aantal: 390.
Het effectieve ledenbestand, na aftrek van overledenen, opzeggingen en afvoeringen in de loop der jaren bedraagt 310, zodat vergeleken met vorig jaar (290) van een goede ledenaanwas kan worden gesproken. Het is te hopen dat deze tendens aan zal houden, zodat wij eindelijk de 300-grens definitief als gepasseerd kunnen beschouwen.
Door overlijden ontvielen ons dit jaar de leden:

Mr. P.L.J.M.A. Müller
Mr. A. Telders (res. majoor der Jagers b. d.)
H. Agerbeek (Luitenant-Kolonel KNIL b. d.)
P. Forbes Wels (Kolonel GS b. d.)

b. Studie-Afdelingen

De studie-afdeling "Wapens en Munitie", die enige tijd vacant was, is onder leiding gekomen van de heer G.J. de Graaff. Door het overlijden van de heer Mr. A. Telders is de studie-afdeling "Napoleontica" vacant gekomen. De studie-afdeling "Vestingbouw" is onder leiding gekomen van de heer A.F. Lancker en daarmee opgenomen onder de correspondentschappen. Die afdelings-correspondenten, die regelmatig hun medewerking aan het orgaan verleenden door publicatie van studies en gegevens, verdienen onze dank. Speciale vermelding komt toe aan de enige studie-afdeling, die werkelijk regelmatig van zich laat horen, de afdeling "Militaire emblemen". Moge hun voorbeeld spoedig door de andere afdelings-correspondenten worden nagevolgd!

c. Lezingen, excursies e.d.

In het afgelopen verslagjaar werden voor onze leden de volgende evenementen georganiseerd:

22 september 1973:	Algemene ledenvergadering met ruilbeurs en een lezing door Kolonel b. d. Engelbrecht over Nederlandse versterkingen.
13 oktober 1973:	Excursie naar het Koninklijk Museum van het leger te Brussel.
24 oktober 1973:	Feestelijke doop van de brochure "Arsenaal" in het Arsenaal te Naarden.
1 december 1973:	Filmmiddag met films over de Tweede Wereldoorlog en de 2e Politionele Actie in Indië.
23 februari 1974:	Ruilbeurs met expositie van verzamelingen te 's-Gravenhage.
27 april 1974:	Excursie naar het Maritiem Museum aan het Steen te Antwerpen.

Al met al kan op een geslaagd verenigingsjaar worden teruggezien. Alle georganiseerde evenementen mochten zich in een goede belangstelling verheugen.

d. Mars et Historia

Tussen 1 september 1973 en 1 september 1974 verschenen zes nummers van het verenigingsblad. Door het noeste werk van de redactie, in nauwe samenwerking met de Noord Nederlandse Drukkerij te Meppel (speciaal de heer Hes) konden alle nummers op tijd aan de leden worden toegezonden.
Het verenigingsperiodiek is inmiddels zijn negende jaargang ingegaan.
De redactie wordt momenteel gevormd door de heren Heshusius, van Popta en Boerma.
Zij verdienen alle lof voor het vele extra werk, dat zij verrichten voor onze vereniging.
De redactie-adviescommissie bestaat uit de heren Diekerhoff, Evers, van Ojen jr. en Ringoir.

e. Bibliotheek en Archief

Beide instellingen zijn momenteel ondergebracht bij de Sectie Krijgsgeschiedenis van het hoofdkwartier KL. Het beheer is in handen van de heer Bouvy.
Er zijn geen bijzonderheden te melden.

f. Samenwerking

De in het vorige jaarverslag aangekondigde brochure "Arsenaal" is inmiddels verschenen. Dank zij veler medewerking is deze brochure uitgegroeid tot een unieke gids van alle Musea op militair-historisch gebied (de Korpsverzamelingen, verenigingen en instellingen daarbij inbegrepen) in Nederland. De eerste druk vond gretig aftrek. 'n Tweede druk is in voorbereiding, doch levert nog enige problemen op van financiering en verspreiding.

g. Vergaderingen

Het algemeen bestuur vergaderde dit jaar zes maal samen met de redactie van "Mars et Historia".

h. Correspondentie en Contacten

In het afgelopen verslagjaar werden 104 brieven uit binnen- en buitenland ontvangen en afgedaan.
De bestaande contacten met gelijkgerichte verenigingen in Nederland en daarbuiten werden dit jaar gecontinueerd.

Zoetermeer, 1 september 1974.

De Secretaris:

w.g. F.J. van Lier.

DE ATJEH-OORLOG (I) door H. Agerbeek.

Hoewel er in het jaar 1973 in Nederland reeds enkele artikelen over de Atjeh-oorlog zijn geschreven, omdat het toen honderd jaar geleden was, dat die oorlog begon, is deze bijdrage bedoeld om ook aan de periode na 1910 enige aandacht te schenken, zulks omdat in het tijdvak 1910 tot 1942 (Japanse inval) nog vele acties onzerzijds noodzakelijk waren.
Bovendien zijn er nog twee gespen voor belangrijke krijgsbedrijven uitgegeven (Atjeh 1911-1914 en Atjeh 1925-1927.
De Atjeh-oorlog begon met de oorlogsverklaring op 26 maart 1873 aan de sulthan van Atjeh omdat, na correspondentie tussen de regeringscommissaris Nieuwenhuizen en de Sulthan, geen voldoende waarborgen konden worden verkregen voor een nieuw tractaat.
Op 8 april 1873 volgde een landing van Nederlandse troepen onder commando van de generaal-majoor J.H.R. Köhler, ter sterkte van 5700 man (2e, 9e, 12e Bat. Inf. benevens een bataljon Barisans) nabij de landtong te Oleh leh (noordpunt van Sumatra, in het Atjehs Oeleë Lheue' geheten; oeleë = kop en lheue' = een vogel op Java bekend als tekoekoer; de landtong gelijkt namelijk op een vogelkop).
De 1e Atjeh-expeditie mislukte voornamelijk door onbekendheid met het terrein en de voortijdige dood van de Commandant der expeditie.
Men wist niet waar de "Kraton", het verblijf van de Sulthan, lag en onze troepen vielen bij de eerste aanval, instede van de kraton, het eerste grote gebouw aan dat men zag, namelijk de mesdjid, onder meer omdat van hieruit zwaar vuur werd ontvangen. (mesdjid = bedehuis).
Na verovering van de mesdjid, zag men de meer ten Westen gelegen kraton.
Bij de opmars daarheen, tijdens een persoonlijke verkenning, werd generaal Köhler door een kogel van een vijandelijke scherpschutter in de borst getroffen. Men droeg de generaal naar de grote schaduwrijke boom (ba'geuloempang) voor de mesdjid gelegen, waar hij de laatste adem uitblies.
Deze boom later bekend geworden als de "Köhler boom", werd wegens ouderdom in 1936 geveld; het onderste deel van de stam werd als tafel en als een soort relikwie in het Atjeh-museum geplaatst; een foto hiervan is in het boek "Atjeh" van H. C. Zentgraaf op blz. 60 te zien.
Door deze tegenslag en het niet vermoede heftige verzet van de Atjehers, en tevens omdat men bevreesd was, dat de op handen zijnde Westmoesson (regentijd) de verbinding tussen schepen en de wal zou verbreken, verzocht de onderbevelhebber, kolonel van Daalen, machtiging om de operatie af te breken. Na 21 dagen verblijf scheepte de expeditie zich weer in. Onze verliezen bedroegen 45 gesneuvelden (waarvan 8 officieren) en 405 gewonden (van wie 23 officieren).
In november van hetzelfde jaar 1873 volgde de 2e Atjeh-expeditie onder leiding van de in actieve dienst herstelde, reeds gepensioneeerde luitenant-generaal Van Swieten. Zij bestond uit ruim 6700 man infanterie, (2e, 3e, 4e, half 6e, 9e en 12e Betaljon, benevens een half bataljon Barisans), met hulpwapens en trein totaal 13.000 man.
Deze troepen landden op 7 december 1873; ditmaal zouden zij in Atjeh blijven.

Generaal van Swieten overmeesterde eerst opnieuw de mesdjid en daarna de kraton; de Sulthan vluchtte naar het binnenland.
De veroverde plaats werd de nieuwe hoofdplaats van Atjeh en Koeta Radja genoemd.
(Koeta = versterking en Radja moet hier gelezen worden als "hoofd" versterking, omdat bij de monding van de Atjeh-rivier verscheidene kleinere vestingwerken bestonden).
President Sukarno veranderde deze naam in 1963 in Banda Atjeh.
Generaal Van Swieten proclameerde de inlijving van Groot-Atjeh bij het Nederlands Indische Gouvernement en keerde naar Java terug.
De niet meer benodigde onderdelen werden naar Java teruggezonden en de achtergebleven troepenmacht (circa3000 man) werd in kleine versterkingen in een grote boog om de kraton gelegerd.
Deze posten werden met een ringdijk verbonden en over die ringdijk werd een trambaan aangelegd, terwijl verder drie van de posten door een trambaan met het centrum werden verbonden.
Men meende dat deze wijze van bezetting de Atjeher zou doen afzien van verder verzet.
Als civiel- en militair bevelhebber trad nu de Kolonel Pel op.
Kolonel Pel, later bevorderd tot generaal-majoor, was evenals Van Swieten een krachtige figuur, die flink tegen de vijand optrad.
Doordat de Atjehse schriftgeleerden (oelama's) de heilige oorlog (prang sabil) uitriepen tegen de ongelovigen, werd het verzet heviger en werden onze posten bij herhaling aangevallen.
Na de dood van generaal Pel in februari 1876 - hij werd op Peutjoet begraven - kwamen nog de generaals Wiggers van Kerchem en Diemont en daarna de bekende generaal-majoor K. van der Heyden; deze laatste verloor in de strijd een oog en hij werd door de Atjehers "Koning Eénoog" genoemd.
Generaal Van der Heyden was de eerste "Gouverneur van Atjeh", zoals zijn officiele titel als hoofd van het gewest sinds januari 1878 luidde.
Koning Eénoog werd door de Atjehers gevreesd om zijn stoutmoedig optreden.
Hij was de eerste commandant, die de regering van de wenselijkheid van een krachtig optreden wist te overtuigen. Binnen veertien maanden bracht hij, door zijn offensieve acties buiten het postencomplex, de landstreek "Groot Atjeh" (het gebied der drie sagihoofden) onder ons gezag.
Maar toen generaal van der Heyden ook de verovering van de rest van Atjeh nodig achtte, bleek dit voorstel niet met de zienswijze van de regering overeen te komen en werd hij in 1881 vervangen door een Civiel Gouverneur, de heer Pruys van der Hoeven.
In 1883 werd deze gezagsdrager vervangen door een tweede Civiel Gouverneur, de heer Laging Tobia. Deze laatste erkende volmondig dat Atjeh nog niet rijp was voor een civiel bestuur en trad in 1884 af.
Hierna kwam er weer een militair- en civiel commando, en als eerste civiel - tevens militair gouverneur verscheen generaal-majoor Demmeni.
De brug over de Atjeh-rivier, tegenover de societeit, werd naar hem de "Demmenibrug" genoemd.

Deze generaal gaf echter de behaalde terreinwinsten van Koning Eenoog prijs en onze troepen trokken zich weer terug in de zo geheten "geconcentreerde linie".
Dit terugtrekken geschiedde mede ten gevolge van het drieste optreden van de Atjehers onder leiding van de later zo bekende Teunkoe di Tiro. Deze Teunkoe met zijn vijf zonen verkreeg een aanhang van 6000 strijders, die door de bezielende verhalen uit de Hikajat Prang Sabil tot verzet werden opgezweept.
Het verzet nam steeds toe, totdat generaal Demmeni vervangen werd door de generaal Van Teyn. Deze krachtige figuur had in zijn staf de kapitein Van Heutsz, een bijzonder kundig en voortvarend stafofficier, die later de man zou zijn, die geheel Atjeh tot onderwerping zou brengen.
Generaal Van Teyn behoorde evenals Van Swieten, Pel en Van der Heyden tot de sterke figuren. Met assistentie van de voortvarende kapitein Van Heutsz wist hij het oplaaiende verzet in Idi, geleid door de Teunkoe di Tiro's, neer te slaan.
Na Van Teyn kwam generaal Pompe van Meerdervoort aan het bewind, een minder krachtige figuur.
Diens opvolger, generaal-majoor Deyckerhoff was wel bereid tot actie, maar omdat in een ander deel van de Archipel en wel tegen Lombok, een expeditie werd voorbereid en uitgevoerd, stagneerde de zo noodzakelijke aanvulling van troepen voor Atjeh.
Bovendien kenmerkte het optreden van generaal Deyckerhoff zich door een politiek van verzoenin hij wilde namelijk de vijand door andere Atjehers, die ons wel goed gezind waren laten bestrijden.
Deze politiek leidde tot het avontuur met Teunkoe Oemar, die met zijn Atjehse hulptroepen buiten de linie moest optreden.
Door zijn aanvankelijke successen verkreeg Teunkoe Oemar ons volle vertrouwen en werd zijn bewapening aangevuld; hij kreeg Beaumontgeweren in plaats van achterladers.
Doch in dit land van vaderlandslievende en fanatieke Atjehers, die door de oelama's tot verzet werden opgezweept, moest dit avontuur wel mislukken; het eindigde reeds spoedig met het overlopen van Teunkoe Oemar naar de verzetspartij en wel op 29 maart 1896.
Men zegt dat zijn fanatieke en onverzettelijke vrouw Tjoet Nja' Dien hem tot deze daad heeft aangespoord.
Het overlopen van Teunkoe Oemar bracht natuurlijk ook verandering in ons optreden.
Grote activiteit was nu geboden. Genoemde politiek was niet alleen reeds in 1892 aanbevolen door de bekende Atjehkenner Professor Snouck Hurgronje in diens rapport aan de Regering, maar ook de majoor J. B. van Heutsz had in zijn brochure "De onderwerping van Atjeh" (1893) als enig middel een zeer actief optreden als eis gesteld.
"Alleen noodgedwongen zal de Atjeher zich onderwerpen", schreef Van Heutsz, "en daarvoor is nodig een rusteloze achtervolging van de verzetsleiders".
Professor Snouck Hurgronje vergeleek ons optreden in de geconcentreerde linie heel sarcastisch met het beeld van een geplaagde aap aan de ketting.
Achtervolging van de benden buiten de linie zou het enige middel zijn om het verzet te breken.

Na het overlopen van Teunkoe Oemar zond de regering onmiddellijk luitenant-generaal Vetter als regeringscommissaris naar Atjeh. Generaal Vetter belastte resident Van Langen met het civiel bestuur en de kolonel Stemfoort (later bevorderd tot generaal-majoor) werd militair commandant.
Intussen was ook de tot luitenant-kolonel bevorderde J. B. Van Heutsz naar Atjeh teruggeplaatst.
Het actieve optreden van onze troepen zou met drie colonnes geschieden en wel vanuit drie centra: namelijk vanuit Lho' Ngha(westelijke sector), vanuit Indrapoeri (middensector) onder leiding van overste Van Heutsz, waarbij ingedeeld het Korps Marechaussee met als commandant kapitein Graafland, en vanuit Tjot Mantjang (oostelijke sector).
Het eerste optreden van de colonne Van Heutsz met zijn Marechaussee bracht de verzetspartij een gevoelige klap toe, namelijk de verovering van Aneu' Galoeng. Hierbij sneuvelde de oudste zoon van Teunkoe di Tiro. De vijand week uit naar Pidië, waarheen ook Teunkoe Oemar vluchtte, die door de westelijke colonne was opgejaagd.
Ook de derde verzetsleider, Panglima Polem en met hem de pretendent Sulthan Toeankoe Moh. Daoed, waren naar Pidie gevlucht.
Jammer genoeg werd onze activiteit weer afgeremd door het terugroepen van Van Heutsz naar Java, waar hij, naar het heette, als beloning tot kolonel werd bevorderd en Hoofd van de Generale Staf werd.
Deze benoeming stelde echter de kolonel Van Heutsz in staat om, gesteund door Snouck Hurgronje, de regering op Java er van te overtuigen dat alleen door rusteloze achtervolging van de vijand Atjeh tot onderwerping kon worden gebracht.
In maart 1898 trad generaal Van Vliet, de opvolger van generaal Stemfoort af en trad kolonel Van Heutsz als civiel- en militair gouverneur op (1898 - 1904).
Spoedig bevorderd tot generaal-majoor, wist Van Heutsz Atjeh tot onderwerping te brengen, met assistentie van Snouck Hurgronje, die aan hem als adviseur werd toegevoegd.
Op 1 juni 1898 trok Van Heutsz met een troepenmacht van vier bataljons met hulpwapens Pidië binnen, de streek waarheen alle kopstukken van het verzet waren gevlucht.
De bestorming van Bateë Ilië volgde; daar had de vijand zich samengetrokken; hij werd er op 3 februari 1901 uiteen geslagen.
Van de slag bij Bateë Ilië is een schilderij gemaakt, waarop Van Heutsz met zijn staf op de voorgrond is afgebeeld. Dit panorama-schilderij is te zien in een der zalen van het legermuseum te Leiden, terwijl een reproductie in het Museum te Bronbeek aanwezig is.
Na de slag vluchtte Teunkoe Oemar naar zijn geboorteplaats Meulaboh aan de Westkust van Atjeh.
Hij viel er op 11 februari 1899 in een hinderlaag welke was gesteld door de eerste luitenant J. J. Verbrugh nabij Soea' Oedjoeng Kala' en sneuvelde.
Panglima Polen en de Pretendent Sulthan vluchtten toen naar de oostelijk gelegen staatjes; zij onderwierpen zich ten slotte in 1903.
Aan Panglima Polemwerd toegestaan zich weer in zijn sagi (Indrapoeri) te vestigen.
De pretendent Sulthan werd echter naarJava verbannen.

In 1904 volgde de expeditie van overste Van Daalen naar de Gajolanden; als gevolg hiervan kwam heel Atjeh onder ons bestuur en met de pacificatie kon toen worden begonnen. Kleine overgebleven benden werden rusteloos achtervolgd (periode 1904-1910).
In 1904 werd generaal Van Heutsz tot Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië benoemd Na een korte periode, waarin generaal-majoor Jhr. van der Wijck het bevel voerde, werd de kolonel Van Daalen tot civiel- en militair gouverneur van Atjeh benoemd (1905-1908). Het bestuur van deze vechtgeneraal kenmerkte zich door een zekere hardheid, als gevolg waarvan weinig hulp van de landschapshoofden werd verkregen. Dit harde optreden werd ook door enkele van zijn onderhebbende officieren nagevolgd; dit gaf weer aanleiding tot de zogenaamde "Wekker-artikelen" in de pers.
Gouverneur-Generaal Van Heutsz ging hierop naar Atjeh om zich persoonlijk van de toestand op de hoogte te stellen. Generaal Van Daalen voelde zich daarop verongelijkt en vroeg onmiddellijk verlof naar Nederland aan. Officieren en bestuursambtenaren hebben echter Van Daalens optreden gewaardeerd en boden hem bij zijn vertrek naar Nederland namens de Europese ingezetenen een eredegen aan, voorzien van de inscriptie: Nimmer nodeloos getrokken, altijd eervol opgestoken". Deze eredegen is in Bronbeek te bezichtigen.
Generaal Van Daalen verliet Atjeh in mei 1908. Na zijn verlof werd deze verdienstelijke opperofficier tot Chef van de Generale Staf en Legercommandant benoemd.
Luitenant-kolonel H. N. A. Swart, civiel- en militair gouverneur van Celebes, werd nu tot opvolger benoemd. Swart, als vechtsoldaat even beroemd als Van Daalen en Van Heutsz, bleek de aangewezen man om Atjeh te pacificeren (1908-1918); na welke periode wederom civiele naast militaire gouverneurs konden worden benoemd (van Sluis, Goedhart, van Aken en als laatste de resident Pauw, die door de Japanners werd gevangen genomen in maart 1942).
Na het neerslaan van het grote verzet in 1898, waarbij met bataljons tegen de vijand werd opgetreden, kwam de tijd, dat met kleinere eenheden, te weten met patrouilles van twee of meer "brigades" (brigade is 15 - 20 man) kon worden geageerd, om de verzetsstrijders op te sporen (o. a. de benden van de Tiro teungkoe's).
In deze phase traden de volgende officieren op de voorgrond, die niet alleen de Militaire Willemsorde verdienden, maar soms ook de eresabel: Scheepens, Geertsema Beckering, Watrin, Braam Morris, Darlang, Christoffel en Schmidt.
De patrouille-verslagen van Schmidt verschenen in het Indisch Militair Tijdschrift, en werden door de jongere officieren als schoolvoorbeelden voorgeschreven.
In Atjeh begon deze phase na de slag van Bateë Ilië (1901) en in de Gajolanden na de tocht van overste van Daalen (1904).
Ook na 1910 werd echter herhaaldelijk in de "gamponggebieden" nog tegenstand geboden; de verzetsbewegingen hadden altijd naast de panglima (aanvoerder) een mohammedaanse geestelijke (teungkoe), die met verhalen over de heilige oorlog tot verzet aanspoorde.
De strijders zouden na hun "sjahid-dood" een hemelse prinses en veertig nimphen als beloning verkrijgen.

Ondergetekende heeft bij het oprollen van een bende in Lam No Daja in 1924 een geschrift met dergelijke verhalen kunnen buitmaken en de vertaling gelezen.
De kleurrijke beschrijving van de tocht van een adspirant "sjahid" langs een prachtige rivier naar het paleis van de prinses is waarlijk fantastisch.
Door onze contacten met Atjeh, na de recente reis van kolonel van de Marechaussee KNIL b. d. J. H. J, Brendgen naar dat land, zijn wij nu zelfs in het bezit van een boekwerk betreffende de Prang Sabil (heilige oorlog), geschreven en uitgegeven door A. Hashmy, lector in de islamitische godsdienstleer aan de hogeschool te Banda Atjeh, die hiervan een studie maakte. De Atjehse Prang Sabil- boekjes zijn destijds ter bezieling van de oorlog tegen de Nederlanders verspreid door de grote oelama Teungkoe Tjik Muhammad Panté Kulu. Na 1910 kwamen in Atjeh nog de volgende opstanden voor: Lam No Daja, mei 1924, alwaar het genoemde geschrift werd buitgemaakt; Bakongan, 1925 tot 1927. Deze laatste groeide uit tot een groot verzet; na een geslaagde overval van een kleine bende op een Nederlandse patrouille onder luitenant Wiarda. Oud-marechaussee-officieren, zoals Behrens, Snell, Gosenson en andere werden teruggroepen om dat grotere verzet te breken. Voor moedige daden werden wederom koninklijke onderscheidingen verleend; Militaire Willems Orden en een Eresabel aan Behrens, die reeds ridder M. W. O. was.
Eind 1933 tot begin 1934 kwam de opstand te Lhong (Westkust van Atjeh) voor. Voor deze actie werden twee eervolle vermeldingen verleend.
Na een periode van rust brak tijdens de inval van de Japanners de laatste opstand uit; wederom aan de Westkust van Atjeh, onder leiding van landschapshoofd **Teukoe** Sabi van Lageuën (die nota bene eerder een onderscheiding van H. M. de Koningin had verkregen voor bestuurswerk).
Teukoe Sabi moet veel aanhangers gehad hebben. Voor de actie tegen de verzetslieden van deze laatste opstand tegen het Nederlandse bewind werd wederom een ridderkruis van de Militaire Willems Orde verleend en wel aan de eerste luitenant A. Zijlmans; de Bronzen Leeuw verkreeg sergeant Evers; het Bronzen Kruis ging naar de Ambonnese soldaat der eerste klasse Sipasulta.
(De auteur van dit artikel overleed op 2-2-'74 op 84-jarige leeftijd; hij was drager van de gespen Atjeh 1910-1915 en Westkust Atjeh 1925-1927 en eervol vermeld voor krijgsbedrijven in Atjeh 1933. Red.)

Noot van de redactie:
Ter illustratie van de geschiedenis van de Atjeh-oorlog, welke nu ruim 100 jaar geleden begon, ontvingen wij nog van de kolonel KNIL bd. J. H. J. Brendgen een drietal recente foto's uit Atjeh over de nu nog zichtbare herinneringen aan de hinderlaag van 1899, waarbij **Teukoe** Oemar de dood vond.
Foto 1 (juli 1973).
Ons vroegere herdenkingsmonument op de plaats van de hinderlaag tegen **Teukoe** Oemar op de Westkust van Atjeh. Deze plaats heet Soeak Oedjoeng Kalak.
Dit monument is half gekanteld en verzonken door golfslag.
Op de achtergrond in Zuidelijke richting ziet men **Meulaboh**.
Teukoe Oemar was in de nacht van 10 op 11 februari 1899 in opmars naar Meulaboh langs het strand.

foto 1

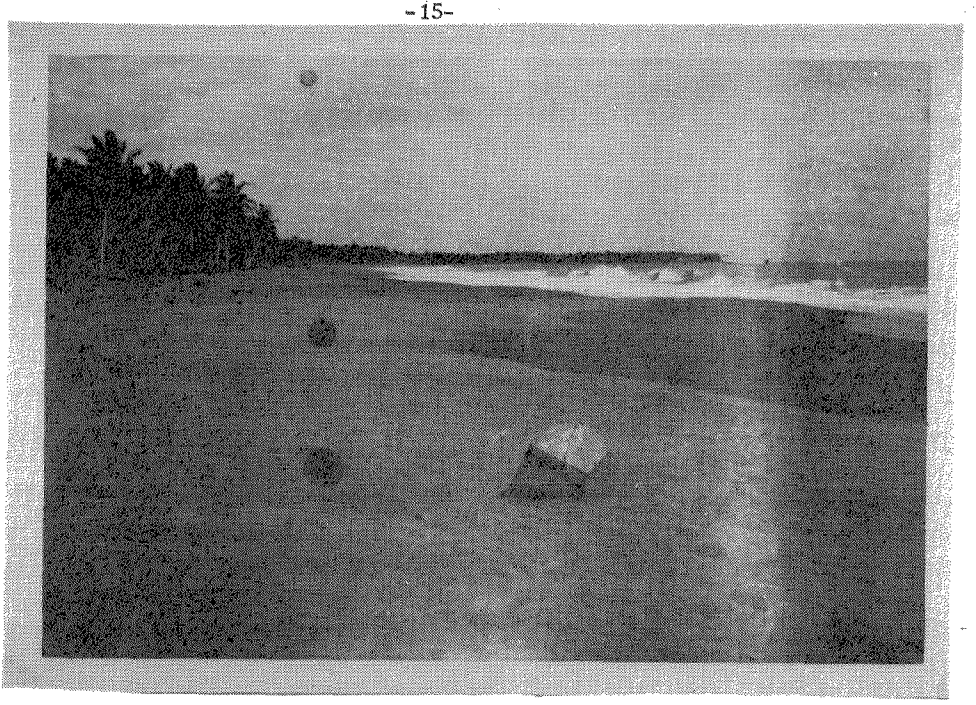

foto 2

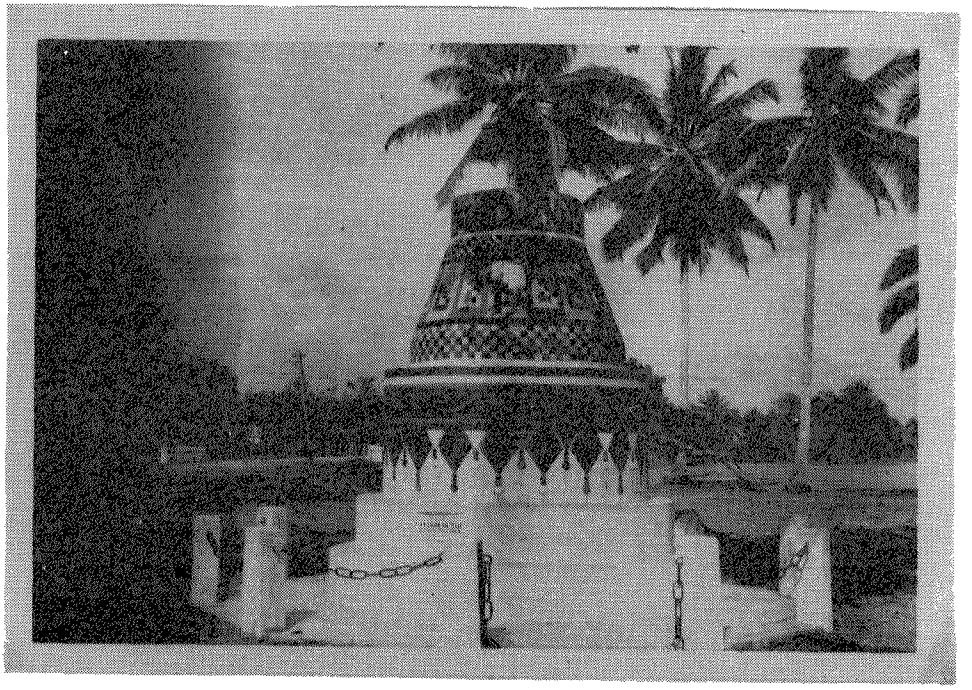

Practisch het hele garnizoen van Meulaboh was uitgerukt voor een overval elders; Van Heutsz, in Meulaboh aanwezig, als Gouverneur van Atjeh, kreeg spionnenberichten omtrent deze aanval van T. Oemar en beval een kleine nog beschikbare groep (2 Europeanen en 18 Javanen, totaal dus 20 man) onder commando van de eerste-luitenant J.J. Verbrugh, eerder genoemde hinderlaag te leggen.

Als men de foto goed bekijkt, kan men zich voorstellen, hoe een en ander heeft plaats gehad.

Foto 2 (1973)

Dit is het huidige monument, nabij de hinderlaag te Soeak Oedjoeng Kalak, in de vorm van een "kupiah meukeutop", welke altijd door Teukoe Oemar werd gedragen.

Dit monument staat dichter bij de grote weg.

Foto 3 (juli 1973)

Dit is het graf van Teukoe Oemar Djohan pahlawan (pahlawa = verzetsstrijder) in het Boven-Woylase. T. Oemar is na de hinderlaag nog 7 kilometer het binnenland in gevoerd, en aanvankelijk begraven bij gampong Poetjok Loeëng.

Daarna is het graf nog enige malen verplaatst. Dit pas gerestaureerde graf ligt ongeveer 80 kilometer landinwaarts, nabij het oerwoud. Op het graf zitten de Teuku Al Amin Khan, zoon van Teuku Banta, overleden Zelfbestuurder van het landschap Beutong.

Kolonel b. d. Brendgen ontmoette deze zoon in juli 1970, bij zijn bezoek aan Habib Moeda nabij Djeuram.

foto 3

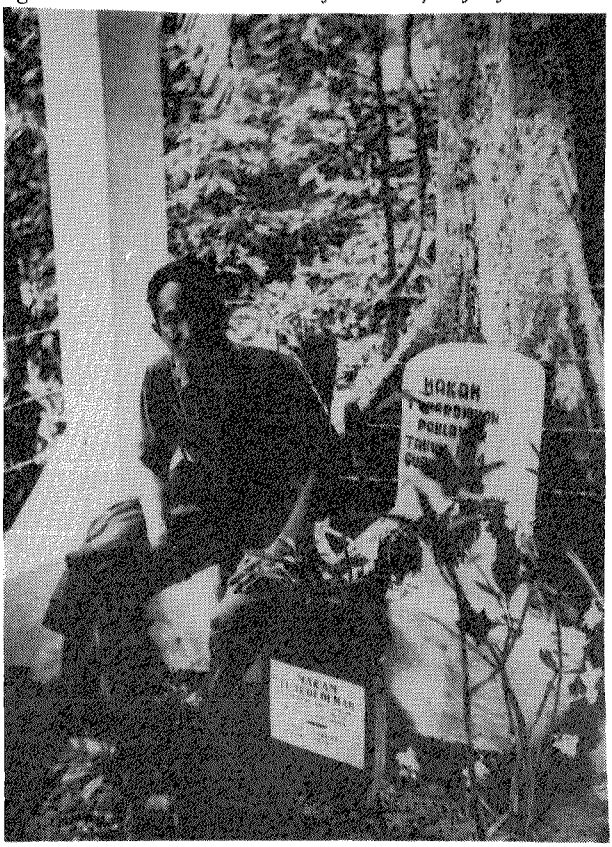

VAANDELS door F. L Diekerhoff.

Eind 1813 werd reeds een begin gemaakt met de vorming van de Nederlandse krijgsmacht. Bij Belsuit van 24 juli 1814 No. 53 benoemde de souvereine vorst een commissie onder de luitenant generaal Janssens, voor een algemene reorganisatie van de krijgsmacht.
In het ontwerp van deze commissie stond echter niets over vaandels.
Op 18 augustus 1814 schreef de luitenant generaal baron Tindal, die het ontwerp moest bestuderen, het volgende:
"Bij de meeste armeeën is het gebruikelijk dat ieder regiment slegts een vaandel heeft en dat het bataillon of de bataillons waarbij het vaandel niet wordt gedragen, van een vlag, iets grooter als waarvan de generaale guides voorzien zijn, ter bevordering der onderscheidene te nemen allignementen voorzien worden; en daar van de goede bewaring van het vaandel in eene affaire dikwijls de eer van een korps afhangt, heb ik bij den staf van het regiment een Lieutenant of Tweede Lieutenant Vaandeldrager gevoegd; en hiertoe diende men een militair te nemen, dewelke in een of meer affaires of batailles reeds bewijzen van dapperheid heeft gegeven. Indien het regiment verzameld is zoude men dezen officier tot officier van wapening en kazernering kunnen employeeren.
De vlag of enseigne waarvan de overige bataillons voorzien worden, behoorde een gelijk formaat voor de geheele armee te hebben, en zal door een onderofficier, door den commandeerende officier te kiezen, gedragen worden".
Op 26 augustus 1814 bleek uit het rapport van de commissie aan de vorst het volgende:
"Bij ieder regiment proponeert de commissie een vaandel, en tot vaandeldrager, met rang van 2e Luitenant, zonder aanzien van ancienneteit, eenen tweeden Luitenant of eenen sergeant te benoemen, die zich de reputatie van groote braafheid heeft verworven".
In haar zitting op 5 september 1814 ontving de commissie de mededeling dat de vorst zich in hoofdzaak verenigde met haar adviezen. Ten opzichte van het vaandel wenste Zijne Koninklijke Hoogheid echter te bepalen:
"Dat er een vaandel per regiment zal zijn, hetwelk door een braven en kloeken sergeant zal worden gedragen, die rang, soldij en distinctieve teekenen zal hebben als een adjudant onderofficier, en ook tot eenige extra dienst zal worden geemployeerd, zooals het opzigt over de casernes, enz."
Door gemis aan reglementen en voorschriften, waren er vele bezwaren, die niet spoedig konden worden opgelost.
Bij besluit van 23 september 1814 no. 51, werd slechts de formatie van de bataljons infanterie vastgesteld. De invoering van de vaandels bleef daardoor achterwege.
Het Nederlandse leger nam dan ook zonder vaandels of standaarden deel aan de krijgsverrichtingen tegen de uit Elba teruggekeerde Napoleon.
Bij K. B. van 8 oktober 1815 werd de oprichting bevolen van zeventien afdelingen (regimenten) infanterie. Hoewel nu de gelegenheid aanwezig was om vaandels uit te reiken, werd dit om tot nu toe onbekende redenen, toen niet gedaan.
De Staat der Nederlanden had in 1814 contracten afgesloten met Zwitserse kantons, voor het leveren van regimenten. Het waren op 23 september 1814 voor het regiment No. 29, van Jenner; op 19 oktober 1814 voor het regiment no. 30, van Ziegler; op 27 oktober 1814 voor het regiment No. 31, van Sprecher en op 7 mei 1815 voor het regiment NO. 32, van d' Aufdermaur.

In artikel 48 van het contract was bepaald:
"Le Régiment aura un drapeau, portant d'un coté, les armes de la Maison Souveraine des Pays Bas et de l'autre celles des cantons, qui auront pris part à la formation de ce régiment. Ce drapeau sera attaché au premier bataillon".
Op 18 november 1816 kreeg regiment 29 zijn vaandel, op 24 augustus 1817 regiment 30, op 6 januari 1818 regiment 32 en op 6 september 1818 regiment 31.
Bij K. B. van 31 december 1828 No. 102 werd bepaald dat de regimenten Zwitsers een jaar later zouden worden ontbonden.
Aangaande de vaandels werd het volgende vastgesteld:
"De vaandels aan de respectieve regimenten indertijd uitgereikt, zullen op eene plechtige en eervolle wijze, worden ingetrokken en aan de Chefs derzelven worden ter hand gesteld, met vrijlating om die naar Zwitserland terug te brengen".
In 1816 kwam de kwestie der vaandels en standaarden voor de Nederlandse korpsen weer ter sprake.
Op 28 juni 1816 schreef de commissaris generaal van oorlog aan de luitenant generaal baron Tindal (Erste inspecteur generaal der infanterie) het volgende:
"Eerlang eene propositie aan Zijne Majesteit wenschende aan te bieden tot het geven van vaandels aan de infanterie, heb ik vermeend U Hoog Edel Gestrenge te moeten verzoeken, mij Uwe consideratiën te willen suppediteeren nopens eenige punten, welke mij daaromtrent zijn voorgedragen en welke de stekking hebben.

1e. om slechts aan ieder afdeeling Infanterie één vaandel te geven, en niet aan ieder bataillon, aan hetwelk alleen een groote en twee kleine vlaggen of fanions zouden worden, geaccordeerd, tot het afbakenen der generale alignementen bij evolutien van linie, wordende speciaal als motiven van deze propositie opgegeven:
   a. dat wanneer intijd van oorlog bij ieder afdeeling slechts één vaandel is, hetzelve alsdan tot een vereenigingspunt van veel grooter getal soldaten strekt,
   b. dat wanneer de vaandels zeldzamer zijn, zij hierdoor in consideratie rijzen, en men ook bij het somtijds wisselvallige geluk des oorlogs, minder gevaar loopt dezelve te verliezen en daardoor de tropheën der overwinning van den vijand te vermeerderen;

2e. om aan het vaandel, wanneer er voor iedere afdeeling slechts één wordt geadopteerd, eene aanzienlijke grootte te geven, en het aan beide zijden met het wapen van het Rijk of op zoodanige andere wijze, als een nader te geven model zou kunnen aanduiden, te versieren;

3e. om het vaandel te doen dragen door een gedistingueerd officier die de benaming van vaandrig zou hebben en den rang van eerste- of tweede Luitenant zou bekleeden;

4e. om behalve den vaandrig, twee onderofficieren uit de dappersten der afdeeling te kiezen, die onder de benaming van eersten en tweeden vaandeldrager, ter regter en linker zijde van den vaandrig geplaatst zouden worden, en speciaal bestemd zijn om te dienen tot remplacement van denzelven ingeval van noodzakelijkheid, en tevens tot het completeeren van het vaandelpelotton, dewijl bij de tegenwoordige organisatie slechts zes fouriers tot dat pelotton worden geëmployeerd;

5e om den vaandrig en de beide vaandeldragers tot den Staf der afdeeling te doen behooren, en de beide laatsten, op voordragt van den Kolonel, door den Commissaris-Generaal van Oorlog te doen benoemen; en

6e om te bepalen dat het vaandel der afdeeling zich altijd in dat garnizoen zal bevinden, in hetwelk de meeste bataillons der afdeeling vereenigd zijn.

Ik voeg hier wijders de teekeningen bij voor de vaandels, benevens de daartoe behoorende beschrijving nopens derzelver grootte, met verzoek mij ook omtrent die grootte en den form der vaandels, zonder nogtans op derzelver kleur of de opgegeven wapens te attenderen, U Hoog Edel Gestrenges consideratiën nopens de vermelde punten te doen geworden".

Op 3 juli 1816 beantwoordde generaal Tindal deze vragen. Hij schreef o. a.:

"Wat de grootte van het vaandel betreft, hiermede vermeen ik mij niet te kunnen conformeeren, alzoo niemand bij de minste wind in staat zal zijn, al marcheerende, hetzelve gedeployeerd te kunnen dragen en in een vasten tred in het aan hem gegevene alignement te blijven voortmarcheeren; daarenboven zullen dezelve gekampeerd zijnde, weldra geheel en veel schielijker als die van eene kleinere dimentie verscheurd zijn, zoodat er niets dan den stok overblijft.

Ik zoude dierhalven van oordeel wezen dat de vaandels niet meer dan hoogstens 40 duimen Rhijnlandsche maat in het vierkant behoorden te hebben, en deszelfs stok 8 à $8\frac{1}{2}$ voet behalve de spies, lang behoorden te zijn.

Zonder nu evenwel te willen attenderen op de couleur der vaandels of de opgegeven wapens voor dezelve, vermeen ik evenwel te mogen observeeren (indien men dit soort vaandels wil adopteeren) dat het mij geschikter zoude voorkomen om aan de eene zijde het wapen en aan de andere zijde de inscriptie:

- de Koning aan de (hier het nummer te stellen) afdeeling infanterie - te plaatsen.

Dan, neem ik ten deze de vrijheid Uwe Excellentie in consideratie te geven, of het niet een beter aanzien zoude hebben, meer imponeren en dus meer aan het oogmerk beantwoorden, indien men de vaandels op de volgende wijze deed vervaardigen, namelijk: boven op de stok in plaats van een spies, eene van koper vergulde pied de stal waarop de Nederlandsche Leeuw geplaatst, het vaandel voorzien aan de eene zijde met het wapen van den Staat, en aan de andere met de inscriptie: de Koning aan de . . . . Afdeeling Infanterie, en alsdan de vaandels slechts van 30 à 36 duimen Rhijnlandsche maat in het vierkant te doen vervaardigen en de stok ter lengte van 7 à $7\frac{1}{2}$ voet".

Verder was de generaal Tindal van mening dat de vaandeldrager een eerste luitenant moest zijn met minstens tien dienstjaren en vier campagnes en die bij een of meer "marquante batailles of affaires" aanwezig was geweest. Deze officier moest behoren tot de staf van de afdeling en "bij preferentie als van andere diensten vrij zijnde, met het détail der wapening, kazernering enz." worden belast. Deze vaandeldrager moest worden bijgestaan door een tweede en derde vaandeldrager met het tractement van sergeant-majoor.

De commissaris-generaal deed op 28 september 1816 de Koning de volgende voordracht toekomen.

"Aan de Koning",

"Bij alle de troepen zoo te voet als te paard, in dienst der onderscheidene gouvernementen, zijn vaandels en standaarden geadopteerd, om bij de militaire evolutiën, zoo op het slagveld als bij de exercitiën, tot point van raillièment te kunnen dienen, terwijl men tevens,

behalve dit algemeen oogmerk, ook nog somwijlen het meer byzonder bût heeft, om deze vaandels en standaarden bij enkele corpsen, welke zich byzonder verdienstelijk hebben gemaakt, als eereteekenen en belooningen te doen dienen, door dezelve in dat geval met eenig distinctief-teeken te decoreeren.

De Nederlandsche Armee mist tot heden toe deze vereenigingssignalen; de gebeurtenissen welke sedert hare nieuwe oprigting hebben plaats gevonden, en waardoor de finale formatie der onderscheiden corpsen werd vertraagd, gedoogden niet op dit punt vroeger de attentie te vestigen; dan, daar het mij, na het daarstellen van de afdeelingen infanterie en de finale organisatie der corpsen cavalerie, voorkwam dat het alstoen alleszins gepast kon worden gerekend ook hieromtrent beschikkingen aan Uwe Majesteit voor te dragen, heb ik deswegens de consideratiën der inspecteurs-generaal van de infanterie en de cavalerie gevraagd en het is tengevolge der denkbeelden van deze generaals dat ik de eer heb Uwer Majesteit het volgende voorstel aan te bieden, als:

Voor de Infanterie

Aan ieder afdeeling infanterie een vaandel te geven. Ieder der bataillons uit welke de afdeeling is samengesteld zal dan alleen eene groote en twee kleine vlaggen of fanions ontvangen, om de generale alignementen bij de te verrigten evolutien van linie af te bakenen".

Verder werd voorgesteld dat het vaandeldoek veertig duimen in het vierkant zou meten en dat de stok 8 voet lang zou zijn. De leeuw en de pied de stal zouden samen 11 duimen hoog zijn en 3 pond wegen.

Voor de Cavalerie

"Insgelijks een Standaard aan iedere afdeeling kurassiers en aan ieder regiment ligte cavalerie te geven".

Het doek van de standaarden zou 2 voet 1 duim lang en 1 voet 9 duim breed moeten zijn, de stok lang 7 voet 10 duim. De hoogte van de leeuw en pied de stal $9\frac{1}{2}$ duim en 2 pond zwaar.

Verder was in het ontwerp besluit opgenomen dat de vaandels en standaarden:

"Na derzelver confectie door de zorg van den Commissaris-Generaal van Oorlog op de meest plegtige wijze aan de corpsen van het Leger zouden worden uitgereikt".

Toch volgde hierop nog geen uitreiking van vaandels, want de indiening van de militiewet van 1817, maakte een wijziging in de organisatie nodig.

In het rapport van de commissaris-generaal van oorlog, van 9 juni 1818, deed deze voorstellen betreffende de reorganisatie van de infanterie aan de Koning.

In dit rapport staat:

"Het vaandel hetwelk het wapen van den Souverein voert, hetwelk op eene plegtige wijze aan de krijgslieden door den Souverein zelf of door zijnen gevolmagtigden wordt uitgereikt, is een blijk van vertrouwen, waarmede zij vereerd worden; het is het wapen van den Staat, hetwelk hun ter bewaring wordt gegeven, het wapen van Koning en Vaderland, voor welker bescherming zij gezworen hebben te strijden en te sterven; en er is geen soldaat zooongevoelig, die zich niet in zijn eigen verbeelding gevleid en grooter voelt, wanneer hij het vaandel aanschouwt, hetwelk hem als bewijs van achting en in volle vertrouwen door Zijnen Vorst gegeven is".

"De eer van een geheel korps wordt aan het behoud van het vaandel verbonden; menigmaal heeft men alleen aan dit gevoel, de uitmuntendste daden te danken".
"De vaste overtuiging dat eene plegtige uitdeeling der vaandels op den geest van het leger de beste indruk zal hebben, doet mij alsdan ook eerbiediglijk de vrijheid nemen, aan Uwe Majesteit in consideratie te geven, om aan iedere afdeeling infanterie, evenals bij de vreemde regimenten in Nederlandschen dienst heeft plaats gehad, een vaandel te willen toevertrouwen".
Op 31 augustus 1818 diende de commissaris-generaal, na enige bedenkingen van de Koning te hebben opgeheven, een nieuw ontwerp in.
De artikelen 15, 16 en 17 van dit ontwerp luiden:
Artikel 15.
Aan iedere afdeeling Infanterie zal een vaandel worden gegeven, hetwelk op eene plegtige wijze door Ons zelf of door een ten dien einde gecommitteerden Generaal van de troepen zal worden uitgereikt.
Het vaandel zal door een vaandrig, hebbende rang en tractement van 2den Luitenant, gedragen worden.
Het vaandel zal zich steeds ter plaatse bevinden, alwaar meer dan één bataillon vereenigd zijn.
Artikel 16.
De vaandrig behoort tot den Staf der afdeeling; hij zal op eene byzonder voordragt worden benoemd, ten welken einde de Chefs der Afdeelingen aan Onzen Adjudant-Generaal eene voordragt zullen inzenden van drie onderofficieren van een onbesproken gedrag, hebbende gedurende twee jaren als onderofficier gediend, en die door hunnen byzonderen ijver en toelegging in aanmerking verdienen te komen om tot den rang van officier bevorderd te worden, uit welk getal Wij Ons voorbehouden een keus te doen. Bij de te doene voordragt zal insgelijks acht gegeven worden op de gestalte als zijnde het een vereischte dat vaandrig een stevig en sterk man zij.
Het vaandel zal den door Ons te benoemen vaandrig niet kunnen afgenomen worden dan tengevolge Onzer bevelen.
Artikel 17.
Bij ieder bataillon zullen de thans in gebruik zijnde bataillonsvlag en rigtingsvlaggen (fanions) worden bijbehouden; de bataillonsvlag gelijk mede de rigtingsvlaggen zullen door onderofficieren van het bataillon, ter keuze van den Chef, gedragen worden.
Bij het bataillon alwaar het vaandel zich bevindt, wordt geen gebruik gemaakt van de bataillonsvlag.
De artikelen werden toegelicht met de volgende woorden:
"Ten einde aan het vaandel waarmede het Uwe Majesteit behaagd heeft de afdeelingen der Infanterie te begunstigen nog meer waarde te hechten, en het plegtig uitreiken van hetzelve op den geest der menigte eenen grooten en onuitwischbaren indruk zoude maken, heb ik mij verstout in het concept Besluit de veronderstelling te maken dat het Uwe Majesteit waarschijnlijk zoude behagen, hetzelve eigenhandig aan de tropen als blijk van Hoogst-deszelfs vertrouwen over te geven".

De Koning verenigde zich in hoofdzaak met deze voorstellen.
Op 3 december 1818 volgde het K. B. Hierin waren de volgende wijzigingen in het ontwerp aangebracht.
Artikel 15.
De woorden "zelf of door eenen ten dien einde gecommitteerden Generaal" werden vervangen door: "of van Onzentwege". De laatste zin van dit artikel verviel.
Artikel 16.
Het woord "byzondere" werd vervangen door "speciale", de woorden "voordragt zullen inzenden" door "opgave zullen inzenden".
Artikel 17.
De woorden "bataillonsvlag en rigtingsvlaggen (fanions)" werden vervangen door "bataillonsvlaggen (fanions)".

Op 11 maart 1819 berichtte Zijne Majesteit aan de Commissaris Generaal:
"Wij approbeeren het bij uwe voordragt van den 7den dezer Litt 12 overgelegd model voor het vaandel der infanterie en den standaard der kavallerie, doch alvorens eene finale dispositie te nemen omtrent de lans of stok van dezelve, verlangen Wij dat een model derzelve in optima forma worde vervaardigd, en wel volgens de teekening waarop de leeuw voorkomt, wordende diensvolgens die teekening aan U getourneerd".
De Commissaris-Generaal van Oorlog, de generaal d'Aubrême, gaf nu opdracht aan zijn adjudant, de kapitein Gambier, om met spoed naar Brussel te gaan, ten einde aldaar "zoodanige commissie te verrigten met betrekking tot de confectie van het model-vaandel voor de Infanterie, als welke hem naar aanleiding van 's Konings kabinetsorder van 11 maart 1819 is opgedragen.
Reeds op 20 april 1819 schreef kapitein Gambier uit Brussel, dat de beeldhouwer Gode Charles aldaar, een model in gips zou ontwerpen van de leeuw en dat dit model met 4 of 5 dagen gereed zou zijn. Het gieten moest in Parijs gebeuren en daar brons te zwaar en moeilijk te bewerken was, stelde genoemde beeldhouwer voor de leeuw van zilver te gieten.
Tevens zond de kapitein Gambier een staal van oranje zijde.
Deze zijde was breed 1. 10 m. en kostte 13 francs per Brusselsche el.
Op 29 april 1819 keurde het departement van oorlog de maatregelen van kapitein Gambier goed en gaf deze de opdracht om tegen kwitantie zijde voor drie vaandels te kopen en deze zijde met spoed naar den Haag op te zenden.
Op 14 juli 1819 was de beeldhouwer Gode Charles gereed met het model; de leeuw was van verguld koper en de kroon (of krans) van verguld hout, de tijd had hem ontbroken om de krans ook van koper te maken.
De benodigde 27 leeuwen en kransen zouden aan giet-verguld-ciseleer- en monteer loon 350 francs per stuk moeten kosten.
Op 22 juli 1819 werd het als model ontworpen vaandel aan Zijne Majesteit aangeboden.
Het vaandel was beschilderd door de schilder Pieneman. De zijde bleek echter niet aan de gestelde eischen te voldoen wegens te weinig dichtheid. Daarom werd voorgesteld zijde te Lyon aan te kopen.
De groene guirlande langs de rand van het vaandel kwam niet goed uit, de heer Pieneman stelde daarom voor deze door een gouden guirlande te vervangen.
Verder stelde de Commissaris-Generaal voor aan het vaandel een cravatte te hechten en deelde mede dat de geraamde kosten waren:

Voor het schilderen van het doek	ƒ	80,--
Voor de zijde	"	15,--
Voor de stok	"	8,--
Voor de leeuw met krans	"	175,--
Voor de geborduurde cravatte	"	100,--
Totaal	ƒ	378,--

Tenslotte vroeg de Commissaris-Generaal machtiging om de 27 benodigde vaandels en standaarden buiten openbare aanbesteding te mogen aanschaffen.
De Koning antwoordde bij kabinetsschrijven van 6 augustus 1819, dat hij zich kon verenigen met het model, doch zonder de geborduurde cravattes.
Verder zouden de kosten nog gereduceerd kunnen worden wanneer de leeuw op de stok minder zwaar werd gemaakt, hetgeen bovendien het voordeel zou geven dat het vaandel lichter zou worden. Ook vond de Koning de prijs van de leeuwen nog al hoog. Bovendien verleende de Koning machtiging om de zijde uit Lyon te laten komen en de gehele aanschaffing buiten de openbare aanbesteding te doen.
Op 13 augustus 1819 werd de heer Gode Charles gevraagd of het mogelijk was de leeuw minder zwaar te maken en de prijs te verminderen.
Op 1 oktober 1819 werd met de heer Gode Charles afgemaakt dat de prijs voor 27 leeuwen ƒ 4.387,-- zou bedragen, doch dat de krans niet van verguld hout doch van verguld koper moest wezen.
Op 8 oktober 1819 werd een overeenkomst gesloten met de heer Henry Heyvaert, ciseleur, bronzier et doreur te Brussel.
Op 12 september 1819 was reeds een overeenkomst gesloten met de firma Blanchon & Co. te Lyon voor de levering van zijde, tegen 55 francs de meter bij een breedte van 1 meter.
Voor de levering van 27 stel vaandelkwasten "goud bouillon met snoeren ter zwaarte van 33/64 pond of 16½ lood per paar, werd prijsopgave gevraagd aan de passementwerkers Kraeutler, Van Heynsbergen, Steinmetz en Bodensiek, die achtereenvolgens voor ƒ 36,50, ƒ 40,-- ƒ 40,-- en ƒ 40,-- inschreven, zodat Kraeutler de levering kreeg.
De lansen of stokken werden aangemaakt in de constuctiewerkplaatsen te Delft en op 27 april 1820 aan de heer Gode Charles gezonden, teneinde ze van kransen en leeuwen te voorzien.
Op 1 augustus 1820 kwam de heer Pieneman gereed met het beschilderen van de vaandels, hij kreeg hiervoor ƒ 2.365,50.
Op 19 juli 1820 zond de heer Gode Charles de leeuwen met kransen nu op de stokken geplaatst naar Den Haag.
Op 19 augustus 1820 meldde de Commissaris-Generaal aan de Koning dat de vaandels en standaarden gereed waren en verzocht tevens machtiging deze te doen uitreiken.
"Het tijdstip het meest geschikt tot deze plegtigheid, schijnt mij toe het oogenblik op welk de verlofgangers der Nationale Militie onder de wapenen zullen zijn, en zoude ik mitsdien, in de veronderstelling dat zulks eveneens door Uwe Majesteit zal worden ingezien, eerbiedig van advies zijn, dat de Luitenants-Generaals, in de zes Groote Militaire Kommando's het bevel voerende, zouden kunnen worden gelast, de vaandels en standaarden namens en vanwegen Uwe Majesteit op de meest mogelijke plegtige wijze aan de Chefs der korpsen te overhandigen.

Ten einde de troepen met meer nadruk te doen gevoelen hunne verpligting tot het pand door Uwe Majesteit aan hunne trouw en dapperheid aanvertrouwd, zoude ik het niet ondoelmatig oordeelen bij die gelegenheid, na het voorafgaan eener gepaste aanspraak aan de troepen, niet alleen door de gezamenlijke officieren maar ook door de onderofficieren en verdere manschappen den eed van getrouwheid aan Uw Majesteit op het vaandel en in handen van den Luitenant Generaal door de eersten te doen hernieuwen, en door de overigen te doen presteeren.

De dag op welke deze plegtigheid zal plaats hebben, behoort mijns inziens, door de troepen die de vaandels en standaards zullen ontvangen, te worden gevierd. Het korps officieren zouden door den Luitenant Generaal, namens Uwe Majesteit, op een diner kunnen worden onthaald, en aan de troepen een buitengewone uitdeeling verstrekt worden van brood, kaas en bier of wijn. De onkosten hierdoor te veroorzaken zullen voor eene afdeeling infanterie 12 à 1500 gulden bedragen en voor eene afdeeling kurassiers en regiment ligte kavallerie omtrent 6 à 800 gulden beloopen.

Ter bestrijding eener soortgelijke uitgave zijn, wel is waar, bij het Departement van Oorlog geen fondsen disponibel; dan bijaldien dit mijn eerbiedig voorstel met Uwe Majesteits hooge goedkeuring mocht worden vereerd, zouden de benoodigde gelden gevonden kunnen worden, door deze uitgaven te affecteeren op het fonds van buitengewone ontvangsten en uitgaven".

Bij K. B. van 22 augustus 1820 keurde de Koning genoemd voorstel goed.

Aan de chefs van de zeventien afdelingen nationale infanterie, aan die der afdelingen kurassiers No. 1, 2, 3 en 9; aan die der regimenten dragonders No. 4 en 5; aan die der regimenten huzaren No. 6 en 8, benevens aan de commandant van het regiment lansiers No. 10, werd het voor hun korps bestemde vaandel (standaard) toegezonden, met de opdracht, de kist niet te openen dan in tegenwoordigheid van de luitenant-generaal commanderend in het Groot Militair Kommando, die de uitreiking zou verrichten.

De plechtige uitreiking der vaandels had op verschillende dagen in de maanden september en oktober 1820 plaats.

Aan:	Door:	Plaats en datum:
1e Afdeling Infanterie	Luitenant-Generaal G. H. von Heldring.	Brussel 3 oktober 1820
2e Afdeling Infanterie	Luitenant-Generaal D. H. baron Chassé	Ravels 1 oktober 1820
3e Afdeling Infanterie	Luitenant-Generaal R. D. baron Tindal	Doornik 29 september 1820
4e Afdeling Infanterie	Luitenant-Generaal R. D. baron Tindal	Doornik 4 oktober 1820

Aan:	Door:	Plaats en datum:
5e Afdeling infanterie	Luitenant-Generaal Jhr. A. D. Trip van Zoudtlandt	Utrecht 5 oktober 1820
6e Afdeling infanterie	Luitenant-Generaal J. V. baron de Constant Rebecque	Brugge 3 oktober 1820
7e Afdeling Infanterie	Luitenant-Generaal G. M. Cort Heyligers	Leeuwarden 2 oktober 1820
8e Afdeling Infanterie	Luitenant-Generaal G. M. Cort Heyligers	Groningen 29 september 1820
9e Afdeling Infanterie	Luitenant-Generaal Jhr. A. D. Trip van Zoudtlandt	's Gravenhage 28 september 1820
10e Afdeling Infanterie	Luitenant-Generaal Jhr. A. D. Trip van Zoudtlandt	Amsterdam 2 oktober 1820
11e Afdeling Infanterie	Luitenant-Generaal G. H. von Heldring	Luik 28 september 1820
12e Afdeling Infanterie	Luitenant-Generaal R. D. baron Tindal	Namen 23 september 1820
13e Afdeling Infanterie	Luitenant-Generaal G. M. Cort Heyligers	Nijmegen 9 oktober 1820
14e Afdeling Infanterie	Luitenant-Generaal G. H. von Heldring	Maastricht 8 oktober 1820
15e Afdeling Infanterie	Luitenant-Generaal D. H. baron Chassé	Ravels 1 oktober 1820
16e Afdeling Infanterie	Luitenant-Generaal J. V. baron de Constant Rebecque	Ieperen 5 oktober 1820
17e Afdeling Infanterie	Luitenant-Generaal J. V. baron de Constant Rebecque	Gent 1 oktober 1820

Aan:	Door:	Plaats en datum:
Afdeling Kurassiers No. 1	Luitenant-Generaal G. M. Cort Heyligers	Arnhem 7 oktober 1820
Afdeling Kurassiers No. 2	Luitenant-Generaal Jhr. A. D. Trip van Zoudtlandt	's-Gravenhage 28 september 1820
Afdeling Kurassiers No. 3	Luitenant-Generaal Jhr. A. D. Trip van Zoudtlandt	Zutphen 7 oktober 1820
Regiment Ligte Dragonders No. 4	Luitenant-Generaal G. H. von Heldring	Maastricht 8 oktober 1820
Regiment Ligte Dragonders No. 5	Luitenant-Generaal R. D. baron Tindal	Doornik 5 oktober 1820
Regiment Huzaren No. 6	Luitenant-Generaal G. H. von Heldring	Brussel 3 oktober 1820
Regiment Huzaren No. 8	Luitenant-Generaal J. V. baron de Constant Rebecque	Gent 1 oktober 1820
Afdeling Kurassiers No. 9	Luitenant-Generaal Jhr. A. D. Trip van Zoudtlandt	Haarlem 1 oktober 1820
Regiment Lansiers No. 10	Luitenant-Generaal D. H. baron Chassé	Mechelen 3 oktober 1820

(Gegevens afkomstig uit "Memorie betreffende de uitreiking, vernieuwing en inlevering van Vaandels en Standaarden bij het Nederlandsche Leger sedert 1813 door F. H. A. Sabron, 's Gravenhage 1896).

HET SLAGKRUISERPLAN 1939

door J. D. Spek

Gedurende de jaren '20 en '30 waren de Keynesiaanse economische theoriën nog niet tot het ondermaanse Nederland doorgedrongen, zodat de diverse regeringen Colijn aldaar trachtten de Rijksbegroting in evenwicht te houden. Door een alom heersende werkloosheid werden hiervoor de grootste gedeelten van de Rijksgelden ter beschikking gesteld. Een gevolg hiervan was weer, dat - afgezien van andere redenen - er voor het begrotingshoofdstuk Defensie slechts een minimaal totaalbedrag overbleef. Nauw hieraan verbonden is de pacifistische stroming, die zich na de Eerste Wereldoorlog van Nederland had meester gemaakt. Deze pacifistische stromingen voerden onder andere "Geen man en geen cent voor het leger" als haar strijdkreet. Van dit alles was de muiterij op Hr. Ms. pantserschip "De Zeven Provinciën" in 1933 wel het dieptepunt.
Allengs verzamelden zich steeds donkerder-wordende wolken boven Europa.
Langzaam doch gestaag kwam Italië onder de eenmansleiding van Mussolini te staan, gestaag, doch aanmerkelijk sneller kwam Duitsland onder de ban van het Nationaal-Socialisme en hun "Führer" Adolf Hitler. Italië bleek in haar imperialisme niet te stuiten, Duitsland herbewapende in volle kracht en werd steeds agressiever. Het was slechts gevaarlijk langzaam, dat Nederland tot ontwaken kwam en de werkelijkheid van Nazi-Duitsland ging ontwaren. Dit ontwaken ging echter zodanig gevaarlijk langzaam, dat we bepaald te laat zijn geweest, waarbij ik in het midden wil laten wat het resultaat zou zijn geweest als wij eerder tot het besef zouden zijn gekomen ons een betere verdediging aan te schaffen. Doch toen we dan eindelijk tot dat besef kwamen en er plannen waren gemaakt en goedgekeurd door de militaire leiding en fondsen beschikbaar werden gesteld, werd het duidelijk, dat onze opdrachten bij buitenlandse industriëen aanmerkelijk trager zouden kunnen worden afgeleverd, dan we wel wensten. We waren te laat, anderen waren ons voor geweest!
Het herbewapeningsplan voor de Koninklijke Marine is de geschiedenis ingegaan als "het Slagkruiserplan 1939", hoewel het ook wel eens "Vlootplan 1940" wordt genoemd. De kern van dit plan bestond uit een drietal slagkruisers van ongeveer 27.000 ton met een hele tros van kleinere oorlogsschepen, die in hoofdzaak bestemd waren voor de verdediging van Indië. Het plan was werkelijk fantastisch, zeker voor Nederlandse maatstaven en zou aan het einde van 1942 voor het overgrote deel gerealiseerd kunnen zijn, zo berekende men.
Het Slagkruiserplan 1939 omvatte de planning van de volgende eenheden:

3 slagkruisers van 27.000 ton
2 lichte kruisers van ongeveer 8.000 ton
1 flottieljeleider van het type "Tromp"
4 torpedobootjagers
9 later 7 onderzeeboten
7 kanonneerboten van ongeveer 1.200 ton
6 onderzeebootjagers/mijnenvegers van ongeveer 400 ton
12 mijnenvegers van ongeveer 120 ton
20 torpedo-motorboten van het type "TM 51"

1 marinetanker van ongeveer 5. 700 ton
1 droogdok van 40. 000 ton in Soerabaja
een zware kustbatterij in het Westervaarwater (toegang voor de marinehaven van Soerabaja)
vele vliegtuigen van verschillende typen.

Het spreekt vrijwel vanzelf, dat een dergelijk plan miljarden zou gaan kosten.
Alleen de bouw- en uitrustingskosten van de drie slagkruisers werd al op 71 miljoen gulden per stuk geraamd; nota-bene in totaal een even hoog bedrag, als waarmee enkele jaren daarvoor de Minister van Marine zijn gehele apparaat mee moest laten draaien.
Het lag in de bedoeling, dat de slagkruisers in Indië zouden worden gebouwd; men zag bij de Marineleiding de toestand in West-Europa al te somber in. In 1939 werden verschillende missies op pad gezonden met de opdracht hun ogen open te zetten en te onderhandelen over de aankoop in het buitenland van voor Nederland passende ontwerpen van slagkruisers. Allereerst kwam men in Italië terecht, doch onderhandelingen daar hadden geen sukses. Vervolgens ging men zich notabene in Duitsland oriënteren door bemiddeling van een in Den Haag gevestigd ontwerp-bureau. Met name was de Marineleiding geïnteresseerd in de ontwerpen van de Duitse slagkruisers "Scharnhorst" en "Gneisenau", schepen van 38. 900 ton met een hoofdbewapening van 9 kanons van 28 cm en een snelheid van 32 mijl. Doch het uitbreken van de oorlog maakte aan deze onderhandelingen een einde en is er dan ook de oorzaak van, dat de ontwerpen voor de slagkruisers erg veel gelijkenis vertonen met de eerdergnoemde Duitse slagkruisers. De drie belangrijke eenheden van het Slagkruiserplan zijn dus niet verder dan de tekentafels gekomen. Gelukkig kwamen andere wel verder.
De twee lichte kruisers waren gepland als schepen van rond 8. 000 ton bij een lengte van 185 meter en een breedte van 17 meter. Hun snelheid moest rond 32 mijl liggen, terwijl de hoofdbewapening moest bestaan uit een tiental kanons van 15 cm, 12 hoofdopstellingen luchtafweergeschut, 6 torpedolanceerbuizen en 2 watervliegtuigen.
Op 19 mei en 5 september 1939 werden bij respektievelijk de Rotterdamse Droogdok Maatschappij en Wilton Feijenoord de kielen gelegd voor kruisers, die de namen van respektievelijk "Eendracht" en "De Zeven Provinciën" kregen toegewezen.
Op 15 mei 1940 vielen de casco's van beide kruisers in Duitse handen, die de bouw naar eigen herontwerpen voortzetten. Als gevolg van aanpassingen in het eigen Duitse nieuwbouwprogramma werd naderhand de bouw van beide schepen gestaakt, die bovendien nog aan allerhande vormen van sabotage van Nederlandse werfarbeiders blootstonden. Uiteindelijk werd het casco van "De Zeven Provinciën" op 24 december 1944 te water gelaten met de bedoeling het als blokschip in de Nieuwe Waterweg tot zinken te brengen. Doch ook dit plan is nimmer verwezenlijkt, zodat beide casco's in mei 1945 zwaar geroest werden teruggevonden.
Na een vrijwel volledig herontwerp werden de beide kruisers vervolgens voor de Kon. Marine afgebouwd, waarbij de naam van het casco van de "De Zeven Provinciën" werd gewijzigd in die van "De Ruijter". Vreemd genoeg kreeg echter ook het casco van de "Eendracht" die naam. Bij de doopplechtigheid werd de voormalige "Eendracht" evenwel "De Zeven Provinciën" gedoopt.

Onder deze namen zijn de twee kruisers nog tot op de huidige dag in dienst van de Koninklijke Marine, waarbij de laatste in de jaren 1962-1964 is verbouwd tot geleide-wapen kruiser en waarna de "De Ruijter" opleidingskruiser werd.
Hoewel de tweede flottieljeleider officieel deel uitmaakt van het Slagkruiserplan was de bouw van dit schip al geautoriseerd voordat voor het gehele plan de officiële toestemming was verkregen. Dit schip zou naar de plannen een volledig zusterschip worden van Hr. Ms. "Tromp"; het oorlogsschip, dat uit politieke overwegingen geen lichte kruiser mocht heten, maar flottieljeleider. De bizonder suksesvolle "Tromp" was een oorlogsschip van 4.000 ton standaardwaterverplaatsing en had een bewapening van 6 kanons van 15 cm, 2 dubbele luchtafweeropstellingen van 40 mm mitrailleurs en 6 torpedolanceerbuizen, alsmede een lichte pantsering. De snelheid bedroeg rond 32 mijl.
Op 31 oktober 1928 werd bij de N.V. Nederlandse Scheepsbouwmaatschappij te Amsterdam de kiel gelegd voor Hr. Ms. "Jacob van Heemskerck". Het schip werd op 16 september 1939 te water gelaten, doch was bij het uitbreken van de oorlog op 10 mei 1940 nog niet zover afgebouwd en uitgerust om al in dienst te worden gesteld. Desondanks werd de flottieljeleider op 10 mei 1940 door haar eerste officier, luitenant ter zee der 1e klasse Jhr. A. van Foreest in dienst gesteld en op 14 mei 1940 door de aangewezen kommandant, kapitein -luitenant ter zee Jhr. E.W. van Holthe. Het schip had zojuist een aantal proef-vaarten achter de rug, doch de turbines waren nog verre van geheel betrouwbaar. Ook aan de bewapening ontbrak nog wel het een en ander. Als zuivere noodoplossing werd een aantal voorhanden-zijnde 20 mm Hispano Suiza mitrailleurs aan boord genomen en zo goed en kwaad als dat ging opgesteld. Vervolgens werd in de nacht van 14 op 15 mei 1940 de over-steek naar Engeland gewaagd, een oversteek die verder zonder incidenten verliep.
Reeds op 18 mei 1940 bracht Koningin Wilhemina een bezoek aan háár "Jacob van Heemskerck". Alvorens tot de afbouw van de flottieljeleider over te gaan op een Engelse werf, kreeg de kommandant van de Jacob van Heemskerck opdracht als eskorteschip op te treden voor Hr. Ms. kruiser "Sumatra", die Prinses Juliana aan haar beide kinderen naar Halifax in Canada zou brengen. Hoewel deze reis niet zonder problemen verliep - zo liep onder andere het gyro-kompas niet betrouwbaar - kwam de "Jacob" op 25 juni 1940 wederom in Engeland aan, om nu in het marinedok van Portsmouth te verdwijnen voor de afbouw. Intussen was evenwel door de Britse Admiraliteit de wens te kennen gegeven, de kruiser af te bouwen als luchtverdedigingskruiser. De kracht van de Duitse Luftwaffe was duidelijk onderschat en nu wilde men trachten met alle mogelijke middelen deze lacune te dichten door onder meer de oude "C"-klasse kruisers van de Royal Navy tot de luchtverdedigingskruisers om te bouwen, maar ook wilde men dit uiterst moderne schip te baat te nemen.
In het kader van deze verbouwing werden de kanons van 15 cm verwijderd en vervangen door tien kanons van 10,2 cm (luchtdoel/zeedoel), de 6 Hispano Suiza 20 mm mitrailleurs, die in Amsterdam aan boord waren genomen, kregen een definitieve plaatsing, terwijl een vierloops 40 mm pompon werd aangebracht. Problemen leverde de Britse vuurleiding-apparatuur wel op, daar ze niet betrouwbaar funktioneerde op het Nederlandse geschut.
Op 17 februari 1941 werd de "Jacob van Heemskerck" wederom in dienst gesteld om een op-werkperiode van eskortediensten op de Atlantische Oceaan en de Ierse Zee te beginnen.

In januari 1942 werd de kruiser met de meeste spoed naar Indië gedirigeerd, alwaar men niet tegen de Japanse luchtmacht bleek te zijn opgewassen.
Ze kwam echter te laat aan om nog aktief aan de strijd rond Indië deel te nemen en werd vervolgens in maart 1942 ingedeeld bij de Britse Eastern Fleet. Bij dit Geallieerde vlootonderdeel bleef de kruiser ingedeeld tot aan het einde van 1943, toen zij haar werkterrein verlegde naar de Middellandse Zee, alwaar tot juni 1944 konvooi- en eskortediensten werden verricht. Hierna kwam de "Jacob van Heemskerck" naar Engeland terug voor groot-onderhoud.
Na afloop van de oorlog heeft de kruiser dienst gedaan als artillerie-instruktieschip tot 1951, daarna wordt zij het vlaggeschip van de kommandant maritieme middelen Vlissingen totdat ze in 1956 wordt verbouwd tot logementschip.
Op 27 februari 1970 werd Hr. Ms. "Jacob van Heemskerck" van de sterkte afgevoerd en op 23 juni 1970 voor de sloop verkocht aan de firma van Castricum & Co. te Rotterdam voor een bedrag van *f* 696. 700,--.
De vier torpedobootjagers, waarin het Slagkruiserplan voorzag, waren bedoeld ter aanvulling op de reeds jaren in dienst-zijnde acht jagers van de "Admiralen"-klasse. Het werden jagers met een waterverplaatsing van 1. 628 ton bij een grootste lengte van 106,3 meter en een breedte van 10,3 en een diepgang van 3,2 meter. De snelheid moest 36 mijl bedragen en de bewapening bestond uit 5 kanons van 12 cm, 4 luchtdoelmitrailleurs en 2 vierling torpedolanceerinrichtingen. Zoals dat ook bij de "Jacob van Heemskerck" het geval had moeten zijn, werden deze jagers volledig uitgerust met vuurleiding-apparatuur van Hazemeijer.
De bouwopdrachten werden verstrekt aan de Rotterdamse Droogdokmaatschappij en de Koninklijke Maatschappij "De Schelde" te Vlissingen.
Bij de RDM werden op respektievelijk 12 oktober en 1 oktober 1938 de kielen gelegd voor de jagers, die de namen "Gerard van Callenburgh" en "Tjerk Hiddes" kregen.
Bij "De Schelde" werden op respektievelijk 2 maart 1939 en 28 november 1938 de kielen gelegd voor de jagers "Philips van Almonde" en "Isaac Sweers".
Bij het uitbreken van de oorlog was geen der vier jagers zover afgebouwd, dat ze op eigen kracht, zoals de "Heemskerck" zouden kunnen ontkomen. Wel waren drie van de vier te water gelaten, maar de machine-installaties waren nog niet zodanig, dat gevaren zou kunnen worden.
Waarschijnlijk als gevolg van organisatorische fouten en het geven van orders en tegenorders waren voor de "Callenburgh" en de "Hiddes" op het kritieke ogenblik geen sleepboten aanwezig om de jagers naar Engeland te kunnen slepen. Dit gelukte alleen met de "Isaac Sweers", die op 11 mei achter de sleper "Zwarte Zee" naar Engeland vertrok en daar veilig arriveerde. De andere bij "De Schelde" nog op stapel-staande jager wilde niet te water lopen bij een poging ook haar weg te slepen, zodat ze op de werf moest worden vernietigd.
De "Isaac Sweers" werd na haar aankomst in Engeland op een werf van Thornycroft afgebouwd en op 29 mei 1941 voor de Kon. Marine in dienst gesteld. Evenals bij de "Heemskerck" was de "Isaac Sweers" vrijwel geheel verwapend naar Engelse maatstaven.
De vijf 12 cm kanons hadden plaatsgemaakt voor 10,2 cm (luchtdoel/zeedoel en er waren 4 dubbelopstellingen 40 mm mitrailleurs geplaatst, alsmede een 8-tal 20 mm Oerlikons.
Alleen de torpedobewapening was gebleven, zoals ze waren, namelijk twee vierlingbuizen voor 53,3 cm torpedo's.

Met de Britse Middellandse Zee-vloot verrichtte de "Isaac Sweers" krachtig werk en onderscheidde zich in akties tegen de Italiaanse marine. Helaas was het schip maar een kortstondig leven beschoren. Tijdens een eskorte-opdracht gedurende de uitvoering van de Geallieerde landingen op de Noord-Afrikaanse kust (Operatie "Torch") werd de "Sweers" op 13 november 1942 getorpedeerd door de Duitse onderzeeboot "U 431" en ging met vrij hoge verliezen aan mensenlevens verloren.

Het wrak van de "Tjerk Hiddes" werd op 12 juni 1942 door de Duitsers gelicht, doch dat bleek dermate te zijn beschadigd, dat reparaties te veel tijd en moeite met zich zouden brengen,weshalve het wrak voor de sloop van de hand werd gedaan.

Ook het wrak van de "Gerard van Callenburgh" werd door de Duitsers gelicht, en wel op 14 juli 1940. Hoewel voor deze jager meer tijd voor reparaties beschikbaar was, bleek de "Callenburgh" de moeite waard onderhanden te worden genomen.

De jager werd met modificaties naar Duitse eisen afgebouwd en tenslotte op 11 oktober 1942 voor de Kriegsmarine als "ZH 1" in dienst gesteld. Het schip heeft hoofdzakelijk aan de Frans-Atlantische kust dienst gedaan, totdat zij in de nacht van 8 op 9 juni 1944 door eenheden van het Britse 10e jager-flottielje met onder andere H.M.S.. "Tartar" en H.M.C.S. "Haida" benoorden Ouissant op de rotsen werd gedreven van de Bretonse kust en goeddeels werd vernietigd. Tijdens deze aktie verloor haar kommandant, de Fregattenkapitän K. Barckow het leven. Direkt na de stranding van de "ZH 1" werden langs de kust door de Duitsers luchtverdedigingsposities gemaakt om mogelijk het wrak of uitrustingsstukken ervan te redden. Teneinde dit te voorkomen werden door de Engelsen enkele tientallen luchtaanvallen georganiseerd, maar om het "werk" volledig af te maken werden enkele MTBs speciaal uitgerust om het wrak verder te torpederen.

Bij de aktie van de MTBs, plaatsten de "MTB 673" en de "MTB 677" treffers op het wrak, vanwaaruit stromen lichtspoormunitie omhoogspoot en explosies hoorbaar waren.

(wordt vervolgd).

„DE DONDERBUS"

SOPHIAKADE 5B – ROTTERDAM 3016

Geopend: vrijdag 19.00–21.00 uur; zaterdag 10.00–18.00 uur

INKOOP - VERKOOP - RUIL

VAN OUDE WAPENS E.D. – VERDER ALLERLEI DOCUMENTATIE

Privé: J. WINTERS

BLAAKSEDIJK-OOST 17 – HEINENOORD – TELEFOON (01862) 23 38

Campina

Huize Campina
Heelsum

Utrechtseweg 102
T. 08373 - 2573

"Antiek-Nostalgia-Stijl"

U bent van harte welkom op Campina om bij de historische afdeling de facsimile herdruk van "De Topografische en Militaire kaart van Nederland" zonder kosten en in alle rust en stilte in te zien. Er zijn 5 exemplaren in voorraad.

Tevens kunt u Tradition (Norman Newton) figuren in de diverse maten, beschilderd en onbeschilderd bekijken (of kopen), evenals de militaire prenten van Le Plumet, Hourtoulle, Knötel (Olmes) en van de Imagerie Pellerin (Epinal).

Op Campina vindt u verder een gevarieerde bibliotheek, waarin oude en nieuwe boeken omtrent uniformen, wapens en antiek in het algemeen - voor bestudering in de leeskamer (of aankoop).

En bovendien zijn er altijd interessante voorwerpen die verband houden met Napoleon I en de geschiedenis tot en met het Second Empire.

De gehele Antiekhandel Campina staat voor u open 365 dagen per jaar, iedere dag van 11 tot 11. (Er bestaat een tearoom-service.)

Voor verdere details belt u s.v.p Campina: 08373 - 2573.

CORRESPONDENTEN DER STUDIE-AFDELINGEN

(1) de studie-afdeling, 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS K.L.'
o.l.v. E.W. van Popta, Columbusstraat 260, 's-Gravenhage

(3) de studie-afdeling, 'UNIFORMKUNDE'
o.l.v. Dr. F.G. de Wilde, Jan Steenlaan 62, Naarden

(4) de studie-afdeling 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN'
o.l.v. H.G. Meyer, Jonkerstraat 55, Weurt bij Nijmegen

(5) de studie-afdeling 'MILITAIRE EMBLEMEN'
o.l.v. B.C. Cats, Claudiagaarde 72, Bussum. en
C. van Ekeris, Tesselschadelaan 147, 's-Gravenhage

(6) de studie-afdeling, 'WAPENS en MUNITIE'
o.l.v. G.J. de Graaff, de Ruyterkade 110 III, Amsterdam.

(7) de studie-afdeling 'MILITAIRE MUZIEK'
o.l.v. Mr. R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 's-Gravenhage

(8) de studie-afdeling 'VESTINGBOUW, KASTEELKUNDE, MILITAIRE GEBOUWEN'
o.l.v. A.F. Lancker, Grote Spie 347, Breda

(11) de studie-afdeling 'TWEEDE WERELDOORLOG'
o.l.v. J.H.M. Berlemon, Paramaribostraat 63, Leiden

(12) de studie-afdeling 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN'
o.l.v. A.J. Weekenstroo, Heerenstraat 9-11, Buren

(16) de studie-afdeling 'MILITAIRE GENEALOGIE'
o.l.v. Ir. Ch.C. van der Vlis, Anna van Burenlaan 59, Haarlem

(17) de studie-afdeling 'MILITAIRE FOLKLORE'
o.l.v. L. Verhoeff, Gevers Deynotweg 50, Scheveningen

(19) de studie-afdeling 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT'
o.l.v. H.J. Schakelaar, Utrechtseweg 411, De Bilt

(20) de studie-afdeling "KNIL"
o.l.v. W.R. van der Weide, Velperweg 147, Arnhem

INTERESSEGEBIEDEN, WAAR (NOG) GEEN STUDIE-AFDELINGEN VOOR ZIJN OPGERICHT:

(2) 'tradities en ceremonieel'
(9) 'Koninklijke Marine - geschiedenis, scheepsbouw, varende Marine'
(10) 'Napoleontica'
(13) 'Vaandels'
(14) 'Eerste Wereldoorlog'
(18) 'Militaire voertuigen, tanks'
(21) 'Militaire bibliografie, tijdschriften'

*** De tussen haakjes geplaatste nummers zijn indicaties t.b.v. de ledenlijst.